

TWO ARMENIAN PERSONAL NAMES WITH ŠAH ‘KING’*

*Hrach Martirosyan*¹

To the memory of Samvel Karapetyan

Abstract

There are a great number of Armenian compound personal names with the element šah ‘king’ of Iranian origin (Middle Persian and New Persian šāh ‘king’). It occurs: (1) in both masculine and feminine names; (2) with both native Armenian and foreign components; (3) either as the first or the second component; (4) often in doublet forms with a reversed order of the components. For instance: masculine Šah-amir and Amir-šah, Šah-paron and Paron-šah, Vahram-šah; feminine: Šah-xat’un and Xat’un-šah, Šah-tikin. Also note masc. Šah-aziz vs. fem. Aziz-šah, masc. Sult’an-šah vs. fem. Šah-sult’an, masc. Melik’-šah vs. fem. Šah-melē/ik² (the latter is sometimes masculine, cf. Middle Persian > Syriac Šāh-malīk, also masculine³).

*This paper aims to interpret two hapax legomena in which the component šah became synchronically unanalyzable due to phonological changes. In one of them, šah is the second member of the name (gen. Artamšin < *Artam-šah/y-in), whereas in the other it is the first one (Šašt’i < *Šah-st’i ‘Šah-Lady’).*

Keywords: *Middle Persian, New Persian, Armenian, Šah-amir, Vahram-šah, Sult’an-šah, Šah-paron, Melik’-šah.*

1. Artamšah, gen.-dat. Artamši-n

In an inscription from Hořomos (Širak), 1266 CE, one finds dative *Artamšin* as the name of a relative of *Mamukst’i* (for the latter, see § 2)⁴. The

* The article was submitted on May 21, 2021: The article was reviewed on June 29, 2021.

¹ The research on which this work is based has taken place in the framework of the Project no. P 27029-G23 of the Austrian Science Fund (FWF) carried out at the Institute of Iranian Studies at the Austrian Academy of Sciences.

² See **AčařAnjn s.vv.**

³ **Gignoux** / Jullien / Jullien 2009: 129 Nr. 395.

⁴ **Karapetyan** 2015: 466; see also **Ališan** 1881: 26b; **Kostaneanc’** 1913: 109.

nominative of this personal name (henceforth: PN) is not attested. Three suggestions have been made for the nominative form:

- **Artamuš* (Ališan 1881: 182a);
- **Artamšah*, with *šah* ‘king’ (AčaṅAnjn 1, 1942: 304);
- **Artamiš* (Karapetyan 2015: 466).

Below I will argue that Ačaṅyan’s reconstruction is the correct one.

This name, in my opinion, is based on **Artam* from Old Iranian **R_o tā[~]ma-*: Elam. *Ir-da-ma*, Aram. *’rtm*, Babyl. *Ar-ta-am-ma-*’ m., Gr. (Egypt.) *Ἀράμης* m., etc. The Iranian name is interpreted as **R_o ta-* + **ama-* ‘impetuosity, strength, power’, thus: ‘having power of/from *R_o ta*’ (cf. Av. *ama-*, Skt. *áma-* ‘id.’ ‘power’),⁵ compare Arm. *Aršam* from the Iranian m. PN **Ršāma-* < **rša-ama-* ‘having power of a man/hero’ with **ršan-* ‘man, hero’, cf. OPers. PN *Ršāma-* [a-r-š-a-m], Gr. *Ἀρόμης*, Elam. *Ir-šá-um-ma*, Aram. *’ršm*, Lyc. *Arssāma-*, Babyl. *Ar-šá-am-ma-*’, *Ar-šá-am-mu*, *Ar-šá-am*⁶.

The auslaut of the Armenian name needs an explanation. One might start with Ačaṅyan’s **Artam-šah*, with the well-known Iranian word for ‘king’ (Middle Persian and New Persian *šāh* ‘king’), which is also found as a PN not only in Iranian languages but also in Arabic, Armenian, etc.⁷ The intervocalic -*h-* has been lost in the dative, which is the only attested form; thus: **Artamš(əh)-in*. This is confirmed by several clear examples such as *Šahnšayi*, *Šahanši* and *Šayinši* (genitives of *Šahanšah* or *Šaha/inšay*) and *Asuši* (genitive of *Asušah*)⁸. In a colophon from Van, 1460 CE⁹ one finds f. PN *Xat’unš-in*

⁵ Alternatively, one assumes a two-stem short name **R_o ta-m-a-* to **R_o ta-manah-* ‘*R_o ta*-minded’. For the forms, see **Schmitt** 1972: 87-89, 2002: 83 fn. 6, 2011: 101-102, 104; **Huyse** 1990: 37 Nr. 34; **Tavernier** 2007: 297; **Zadok** 2009: 102 Nr. 65; **Schmitt / Vittmann** 2013: 46-48. For the **ama-* component, see also **Martirosyan** 2019: 332a on *Amatuni*.

⁶ **Hübschmann** 1897: 27; **AčaṅAnjn** 1, 1942: 294; **Brandenstein / Mayrhofer** 1964: 106; **Mayrhofer** 1977: 43, 1979: 12; **Benveniste** 1966: 85; **Schmitt** 1978: 23-25, 1982a: 375, 1982b: 18, 1998: 180, 2006: 77-80; **Ayvazian-Terzian** 1999-2000: 414; **Zadok** 2009: 86-87, 98.

⁷ **Justi** 1895: 271ff.; **Hübschmann** 1897: 58f.; **AčaṅAnjn** 4, 1948: 102.

⁸ See **Avagyan** 1973: 298, 376-377.

⁹ See **HayležHiš** XV.2, 1958: 146.

and m. PN *Sult'anš-in*, which are the genitive-dative forms of *Xat'unšah* and *Sult'anšah* frequently spelled also *Xat'unšay* and *Sult'anšay*¹⁰.

Decisive proof is provided in the very same inscription of Hošomos, in which *Artamšin* is followed by *Varhamšin*, which should be interpreted exactly in the same way, viz. genitive-dative of *Varhamšah*.

One may wonder if *Artumšē* attested in a post-1602 colophon and reflecting *Artumšah*¹¹ belongs here too. Note that from the 12th century the element *Šah* frequently yields *Šay* (cf. above)¹², thus *šah-n*, with def. article *-n*, and becomes **šay-n > šē-n*. Compare *Amiršē-n < *Amir-šah/y-n* and *Surmanšē-n < *Surman-šah/y-n* in a colophon from the church called Tivriku Surb Astuacacin, 1694 CE¹³.

We may thus safely conclude that the nominative of *Artamš-in* is indeed *Artamšah*, consisting of **Artam* and *šah* 'king'.

2. *Šašt'i*

This is a f. PN only found in a colophon from the *Koḥbay monastery*, 1289 CE,¹⁴ as the name of a sister of Dawit' and priest (*k'ahanay*) Vardan. It is not recorded in *AčaḥAnjn*.

I interpret this name as consisting of *šah* 'king' and **st'i* 'Lady'¹⁵. The latter member reflects Arab. *sit(t)ī* 'My lady, lady' (cf. also NPers. *sittī* 'My lady, lady'¹⁶) and is found in Armenian both independently (f. PN *St'i* or *Sə/it'i*) and as the second component of such feminine compound names as:

Gohar-s(i)t'i, with *gohar* 'gem', thus 'Gohar/Gem-Lady';

¹⁰ *AčaḥAnjn* 2, 1944: 450 and 4, 1948: 583-585.

¹¹ *AčaḥAnjn* 1, 1942: 319.

¹² *Gyulbudalyan* 1973: 114; *Avagyan* 1973: 298.

¹³ *Srvandztyants T'A* 1, 1879: 220; *AčaḥAnjn* 4, 1948: 590

¹⁴ *HayjeḥHiš* XIII, 1984: 621; *Harutyunyan* 2018: 210-211. I am indebted to Khačik Harut'yunyan for this information.

¹⁵ *Martirosyan apud Harutyunyan* 2018: 210 with fn. 56.

¹⁶ See *Steingass* 1892: 657a.

Mam-st'i, with *mam* 'mother', thus 'Mother-Lady' (also *Mamuk-st'i*, with *mamuk* 'grandmother')¹⁷.

These Armenian f. compound names are comparable with *Gohar-tikin* and *Mama-tikin* respectively, both consisting of the same first members *gohar* 'gem' and *mama* 'mother', and the native Armenian word for 'lady', namely *tikin*¹⁸.

Thus, the f. PN *Šašt'i* can be interpreted as **Šah* + *st'i* 'Šah-Lady' (with assimilation *š...s* > *š...š*); compare Arm. f. PN *Šah-tikin*, with Arm. *tikin* 'lady' as the second member of this compound name¹⁹.

The striking parallelism between all these names can be observed in the table below.

	+ <i>tikin</i> 'lady'	+ <i>st'i</i> 'lady'
<i>gohar</i> 'gem' +	<i>Gohar-tikin</i>	<i>Gohar-s(i)t'i</i>
<i>mam(a)</i> 'mother' +	<i>Mama-tikin</i>	<i>Mam(uk)-st'i</i>
<i>šah</i> 'king' +	<i>Šah-tikin</i>	* <i>Šah-st'i</i>

BIBLIOGRAPHY

- AčařAnjn 1-5 - Ačařya H.**, Hayoc' anjanunneri bařaran (Dictionary of Armenian personal names), h. 1, 1942; h. 2, 1944; h. 3, 1946; h. 4, 1948; h. 5, 1962. Yerevan: (In Armenian).
- Aliřan Ğ. 1881:** Širak: teřagrut'iwn patkerac'oyc'. Venice: S. Lazar. (In Armenian).
- Avagyan S. A. 1973:** Vimakan arjanagrut'yunneri hnč'yunabanut'yun (X-XIV dd.). Yerevan: (In Armenian).
- Avagyan S. A. 1978:** Vimakan arjanagrut'yunneri bařak'nnut'yun. Yerevan: University Press.
- Avagyan S. A. 1986:** Vimagrakan prptumner. Yerevan: (In Armenian).

¹⁷ Also note f. PN *Mehrast'i*, attested in a 13th century colophon (*zhanguc'eal mayrn im zMehrast'in ew zk'oyrn im zAřuan*, see **HayJeřHiř XIII**, 1984: 887) and probably consisting of **Miřra-* > **Mehr(a)*-component and *St'i* 'Lady'.

¹⁸ **AčařAnjn 1, 1942:** 486; **3, 1946:** 186-187; **4, 1948:** 491-492, cf. 473; **Avagyan 1978:** 291-294, 1986: 194-199. For *Mamukst'i*, see also § 1.

¹⁹ See **AčařAnjn 4, 1948:** 131.

- Ayvazian-Terzian M. 1999-2000:** Persian proper names. In: *Iran & Caucasus* 3-4: 413-414.
- Benveniste É. 1966:** *Titres et noms propres en iranien ancien*. Paris: Librairie C. Klincksieck. (Travaux de l'Institut d'Études Iraniennes de l'Université de Paris; 1).
- Brandenstein W. & Mayrhofer M. 1964:** *Handbuch des Altpersischen*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Gignoux Ph., Christelle J., Florence J. 2009:** Noms propres syriaques d'origine iranienne. In: *Iranisches Personennamenbuch* (hrsg. von Rüdiger Schmitt, Heiner Eichner, Bert G. Fragner und Velizar Sadovski). Band VII, Faszikel 5. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Gyulbudağyan S. V 1973:** *Hayereni uğğagrut'yan patmut'yun* (History of Armenian orthography). Yerevan: (In Armenian).
- Harutyunyan Kh. 2018:** Anjanunnerə hayeren ježagreri hišatakarannerum: 1. Norahayt anjanunner ŽA-ŽG (XI-XIII) dareri hišatakaranneric' (Personal Names in Armenian Colophons: 1 Newly Discovered Personal Names in the Colophons of 11th-13th Century Armenian Manuscripts), *Banber Matenadarani* (Yerevan) 25: 187-217 (In Armenian).
- HayjezHiš 1950-88:** - *Hayeren ježagreri hišatakaranner: V-XVII dd.* (ed. by L. Khač'ikyan, A. S. Mat'evosyan et al.). Yerevan: Academy Press (in progress).
- Hu^obschmann H. 1897:** *Armenische Grammatik*. 1. Theil: *Armenische Etymologie*. Leipzig: Breitkopf & Ha^ortel [The first part of the book (pp. 1-280) was first published in 1895].
- Huyse Ph. 1990:** *Iranische Namen in den griechischen Dokumenten Ägyptens*. In: *Iranisches Personennamenbuch* (hrsg. von Manfred Mayrhofer und Rüdiger Schmitt). Band V, Faszikel 6a. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Justi F. 1895:** *Iranisches Namenbuch*. Marburg. Reprinted in 1963, Hildesheim: Georg Olms Verlagsbuchhandlung; in 2004, Teheran: Asatir (mit einem persischen Vorwort von Dr. Ali Ashraf Sadeghi).
- Karapetyan S. 2015:** *The epigraphy of Hořomos: a historical survey of research*. In: *Hořomos monastery: art and history* (ed. by Edda Vardanyan). Paris: Collège de France, CNRS (Centre de recherche d'histoire et civilisation de Byzance; Monographies 50): 391-489.

- Kostaneants K.1913:** Vimakan taregir: c'uc'ak žořovacoy arđzanagrut'eanc' hayoc'. S. Peterburg: Tparan Gitut'eanc' čemarani Kayserakani. (In Armenian)
- Martirosyan H. 2019:** The Armenian patronymic Arcruni. In: Over the mountains and far away: studies in Near Eastern history and archaeology presented to Mirjo Salvini on the occasion of his 80th birthday (ed. by Pavel S. Avetisyan, Roberto Dan and Yervand H. Grekyan). Oxford: Archaeopress Publishing Ltd.: 331-336.
- Mayrhofer M. 1977:** Zum Namengut des Avesta. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. (Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. Sitzungsberichte, 308.5. Veröffentlichungen der iranischen Kommission, 3).
- Mayrhofer M. 1979:** Die altpersischen Namen. In: Iranisches Personennamenbuch (hrsg. von Manfred Mayrhofer). Band I: Die altiranischen Namen, Faszikel 2 (und Faszikel 3: Indices). Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. (Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. Sonderpublikation der iranischen Kommission).
- Schmitt R. 1972:** Persepolitannisches. III. In: ZVS 86.1: 82-92.
- Schmitt R. 1978:** Die Iranier-Namen bei Aischylos (Iranica Graeca Vetustiora. I). Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. (Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. Sitzungsberichte, 337. Veröffentlichungen der Iranischen Kommission; 6).
- Schmitt R. 1982a:** Iranische Wörter und Namen im Lykischen. In: Serta indogermanica: Festschrift für Günter Neumann zum 60. Geburtstag (hrsg. von Johann Tischler). Innsbruck: Institut für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck. (Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft; 40): 373-388.
- Schmitt R. 1982b:** Iranische Namen in den indogermanischen Sprachen Kleinasiens (Lykisch, Lydisch, Phrygisch). In: Iranisches Personennamenbuch (hrsg. von Manfred Mayrhofer und Rüdiger Schmitt). Band V, Faszikel 4. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Schmitt R. 1998:** Parthische Sprach- und Namenüberlieferung aus arsakidischer Zeit. In: Das Partherreich und seine Zeugnisse (The Arsacid Empire: sources and documentation): Beiträge des internationalen Colloquiums, Eutin, 27. – 30. Juni 1996 (ed. by Josef Wiesehöfer). Stuttgart: Franz Steiner Verlag: 163-204.
- Schmitt R. 2002:** Die iranischen und Iranier-Namen in den Schriften Xenophons. (Iranica Graeca Vetustiora. II). Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. (Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-

historische Klasse. Sitzungsberichte, 692. Veröffentlichungen der Kommission für Iranistik, 29).

Schmitt R. 2006: Iranische anthroponyme in den erhaltenen Resten von Ktesias' Werk (*Iranica Graeca Vetustiora*. III). Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. (Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. Sitzungsberichte, 736. Veröffentlichungen zur Iranistik, 33).

Schmitt R. 2011: Iranische Personennamen in der griechischen Literatur vor Alexander d. Gr. In: *Iranisches Personennamenbuch* (hrsg. von Rüdiger Schmitt, Heiner Eichner, Bert G. Fragner und Velizar Sadovski). Band V, Faszikel 5A. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.

Schmitt R., Vittmann G. 2013: Iranische Namen in ägyptischer Nebenüberlieferung. In: *Iranisches Personennamenbuch* (hrsg. von Rüdiger Schmitt, Heiner Eichner, Bert G. Fragner und Velizar Sadovski). Band VIII. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. (Iranische Onomastik 13; Österreichische Akademie der Wissenschaften: Philosophisch-historische Klasse. Sitzungsberichte; 842).

Srvandztyants G. 1879-84: (T'A 1-2), T'oros Ałbar Hayastani čambord (2 vols.). Pōlis: Tntesean / Pałtatlean (Aramean).

Steingass F. 1892: A comprehensive Persian-English dictionary: including the Arabic words and phrases to be met with in Persian literature: being Johnson and Richardson's Persian, Arabic and English dictionary: revised, enlarged and entirely reconstructed (reprinted in 1977). London: Routledge & Kegan Paul. (= 2000, New Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers).

Tavernier J. 2007: *Iranica in the Achaemenid period* (ca. 550–330 B.C.): lexicon of Old Iranian proper names and loanwords, attested in non-Iranian texts. Leuven, Paris, Dudley MA: Peeters. (*Orientalia Lovaniensia analecta*; 158).

Zadok R. 2009: Iranische Personennamen in der neu- und spätbabylonischen Nebenüberlieferung. In: *Iranisches Personennamenbuch* (hrsg. von Rüdiger Schmitt, Heiner Eichner, Bert G. Fragner und Velizar Sadovski). Band VII, Faszikel 1B. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.

Hrach Martirosyan

Leiden (Netherlands)

hrch.martirosyan@gmail.com

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐԿՈՒ ԱՆՁՆԱՆՈՒՆ՝ ՇԱՀ ԲԱՂԱԴՐԻՉՈՎ

Հրաչ Մարտիրոսյան

Բանալի բառեր՝ Միջին պարսկերեն, Նոր պարսկերեն, հայերեն, Շահ-ամիր,, Վահրամ-շահ, Սուլթան-շահ, Շահ-պարոն, Մեյիք-շահ:

Հայկական մի շարք բաղադրյալ անձնանուններ ունեն *շահ* բաղադրիչը, որ արտացոլում է պարսկերեն *šāh* ‘արքա’ բառը: Այն հանդիպում է արական և իգական անձնանուններում որպես առաջին կամ երկրորդ բաղադրիչ, ընդ որում՝ ոչ միայն օտար ծագման բաղադրիչների հետ, այլև՝ հայկական բաղադրիչների, կամ համեմայն դեպս որպես հայակազմ անունների բաղադրիչ. նաև՝ հաճախ ունենք նույն բաղադրիչների հակառակ դասավորություն: Օրինակ՝ արական *Շահ-ամիր* ու *Ամիր-շահ*, *Շահ-պարոն* ու *Պարոն-շահ*, *Վահրամ-շահ*. իգական՝ *Շահ-խայթուն* ու *Խայթուն-շահ*, *Շահ-տիկին*: Հմմտ. նաև՝ արական *Շահ-ազիզ* vs. իգական *Ազիզ-շահ*, արական *Սուլթան-շահ* vs. իգական *Շահ-սուլթան*, արական *Մեյիք-շահ* vs. իգական *Շահ-մելե/իք* (վերջինս երբեմն արական է. հմմտ. միջին պարսկերեն > ասորերեն *šāh-malik*, որ նույնպես արական է):

Հոդվածում ներկայացվում են երկու անձնանուն, որոնցում *շահ* բաղադրիչի ներկայությունը չի գիտակցվում. այլ խոսքով՝ հնչյունական փոփոխությունների պատճառով բաղադրությունը դարձել է անթափանց:

Առաջինը Հռոմոսի 1266 թվականի արձանագրության մեջ *Վարհամ*-ի դուստր *Մամուկսթի*-ի (այս անձնանվան շուրջ տես հոդվածի երկրորդ մասում) ազգականներից մեկի անունն է, որ դրված է *Արտամշին* տրական հոլովածևով: Ուղղական հոլովածևի վերականգնման տարբեր փորձեր են արվել՝ **Արտամուշ* (Ղևոնդ Ալիշան), **Արտամ-շահ* (Հրաչյա Աճառյան) և **Արտամիշ* (Սամվել Կարապետյան): Դրանցից առաջինն ու երրորդը որևէ կերպ չեն հիմնավորվում: Ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ առավել հավանականը **Արտամ-շահ* տարբերակն է, որ Աճառյանը դնում է հարցական նշանով ու առանց վերլուծության:

Այդ անունը, ամենայն հավանականությամբ, կազմված է **Արտամ* (իրանական **R. t̄ā-ma-*, էլամ. *Ir-da-ma*, արամ. *'rtm*, բաբել. *Ar-ta-am-ma-*, հուն. [Եգիպտոս] *Ἀρτάμης*) արական անձնանունից և վերոհիշյալ *շահ*

բաղադրիչից: Այսպիսի բաղադրությունների սեռական-տրական հոլովաձևերում հնչյունական կրճատման պատճառով *շահ* (երբեմն՝ *շայ*) բաղադրիչից հաճախ մնում է միայն բառասկզբի շ-ն, օրինակ՝ *Խաթունշահ/յ*, սեռական-տրական *Խաթունշահ-ին*; *Շահանշահ/յ*, սեռական՝ *Շահանշահ-ի* և *Շայինշահ-ի*: Հենց Հոռոմոսի այդ նույն արձանագրության մեջ մեր քննության առարկա *Արտամշահ-ին* ձևին հաջորդում է *Վահրամշահ / Վարհամշահ* անձնանվան *Վարհամշահ-ին* հոլովաձևը, որն այլևս կասկած չի թողնում, որ *Արտամշահ-ը* **Արտամշահ* անձնանվան հոլովաձևն է:

Երկրորդը *Շաշթի* իգական անձնանունն է, որ վկայված է մի ձեռագիր հիշատակարանում (Կողբ, 1289 թ.): Այն, կարծում եմ, ներկայացնում է **Շահ-սթի* բաղադրությունը ($շ...ս > շ...շ$ առնմանությամբ)՝ կազմված *շահ* ‘արքա’ և արաբական ծագման **սթի* ‘տիկին’ (հմմտ. *Գոհար-սթի*, *Մամ(ուկ)-սթի* և այլն) բաղադրիչներից, հմմտ. նույն կաղապարն արտացոլող *Շահ-տիկին* անձնանունը: Այս բաղադրիչներով իգական անձնանունների կաղապարային ներդաշնակությունը հստակորեն երևում է հետևյալ աղյուսակում:

	+ <i>տիկին</i>	+ <i>սթի</i> ‘տիկին’
<i>գոհար</i> +	<i>Գոհար-տիկին</i>	<i>Gohar-ս(ի)թի</i>
<i>մամ(ա)</i> +	<i>Մամա-տիկին</i>	<i>Մամ(ուկ)-սթի</i>
<i>շահ</i> +	<i>Շահ-տիկին</i>	* <i>Շահ-սթի</i>